

Аналітична записка до навчального модулю: Підвищення рівня згуртованості у громаді – запорука розвитку

Тренер – В. Одиниця

Мета тренінгу: мотивація учасників щодо здійснення практичних кроків з підвищення рівня згуртованості в територіальній громаді.

Завдання:

- 1. Розкрити поняття соціально-психологічного клімату та згуртованості.*
- 2. Надати інформацію про шляхи консолідації мешканців громади.*
- 3. Ознайомити з індикаторами оцінки рівня згуртованості у громаді.*
- 4. Надати інформацію про методи визначення рівня згуртованості у громаді.*
- 5. Розвивати комунікаційні навички та навички роботи у команді.*

Очікувані результати:

- 1. Отримання теоретичних знань з питань консолідації мешканців громади.*
- 2. Вміння визначати індикатори оцінки рівня згуртованості у громаді.*
- 3. Вміння напрацьовувати заходи, які сприятимуть підвищенню рівня згуртованості у громаді.*
- 4. Набуття навичок комунікації та роботи в команді.*

У лютому 2015 р. прийнято Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», який визначив основні умови об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст, порядок ініціювання та утворення об'єднаної територіальної громади, форми державної підтримки добровільного об'єднання територіальних громад. Реалізація цього закону має забезпечити:

- укрупнення шляхом добровільного об'єднання територіальних громад, що є важливим чинником посилення гарантій місцевого самоврядування, підвищення його ролі у вирішенні питань місцевого значення;
- формування дієздатних територіальних громад, головним завданням яких має стати оперативне та якісне надання базових соціальних та адміністративних послуг населенню, поліпшення умов сталого розвитку відповідних територій, ефективне використання бюджетних коштів та інших ресурсів;
- створення передумов для удосконалення системи органів місцевого самоврядування на відповідній територіальній основі [1].

Разом з тим, процес добровільного об'єднання громад супроводжується не тільки змінами територіальних меж, а й змінами, що відбуваються в особистісній сфері кожного члена громади. А як відомо, кожна зміна або нововведення може викликати як елементи супротиву, так і певний дискомфорт. Це може бути пов'язано з незрозумілими цілями об'єднання, недооцінюванням переваг змін, незалученням громадян до процесу планування, страхом перед погіршенням якості життя, надто швидким або надто повільним процесом

об'єднання, невдалим досвідом об'єднання інших громад тощо. Як наслідок, члени новостворених громад можуть відчувати певний внутрішній психологічний дискомфорт. Тому одним із важливих завдань органів місцевого самоврядування, окрім забезпечення соціально-економічного розвитку нової адміністративно-територіальної одиниці, забезпечення її фінансової самодостатності, підвищення інвестиційної привабливості, формування механізмів солідарної відповідальності, полягає у створенні позитивного соціально-психологічного клімату, формуванні внутрішнього психологічного комфорту та підвищенні рівня згуртованості всередині нової об'єднаної громади.

У сучасній літературі достатньо інформації про формування позитивного соціально-психологічного клімату та підвищення внутрішньогрупової згуртованості у виробничих колективах, проектних командах, інших групах, які об'єднуються для досягнення спільних цілей та вимушені вступати в міжособистісні взаємодії. Під соціально-психологічним кліматом розуміється емоційно-психологічний настрій колективу, в якому на емоційному рівні відображаються особисті і ділові взаємовідносини членів групи. Соціально-психологічний клімат створюється і проявляється в процесі спілкування, на тлі якого реалізуються групові потреби, виникають і вирішуються міжособистісні конфлікти. Ознаками сприятливого соціально-психологічного клімату групи є: задоволеність членів колективу взаємовідносинами, діяльністю, керівництвом; довіра та вземовимогливість один до одного; вільне висловлювання думок щодо справ колективу чи поведінки окремих осіб; відсутність тиску з боку керівництва на членів групи, визнання за ними права приймати рішення; достатня поінформованість про завдання та стан справ у колективі; високий ступінь емоційного включення та взаємодопомоги; доброзичливість і ділові претензії; усвідомлення і взяття відповідальності на себе за стан справ у групі тощо [2]. Згуртованість також є ознакою сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі та одним із важливих критеріїв розвитку групи. Перш за все, згуртованість характеризує міцність колективу та сталість психологічних зв'язків між його членами. Чим більш згуртований колектив, тим імовірніше, що він спроможний протистояти впливові внутрішніх і зовнішніх чинників, які його дезорганізують [3].

Питання, що стосується формування позитивного соціально-психологічного клімату та підвищення внутрішньогрупової згуртованості саме в об'єднаних територіальних громадах, на сьогоднішній день знаходиться на стадії дослідження. В одній із наукових статей кандидат економічних наук Лук'янова М.М. надала інформацію щодо теоретичних аспектів проблем згуртованості сільських громад, розкрила шляхи налагодження діалогу між місцевими жителями у вирішенні питань спільної життєдіяльності та розвитку, виділила основні ознаки згуртованості громад, узагальнила індикатори згуртованості та здійснила їх апробацію. Актуальність цього дослідження, як було зазначено вище, визначається проведенням в Україні реформи органів місцевого самоврядування (децентралізації), що передбачає об'єднання (укрупнення) територіальних громад з метою передачі повноважень від державних органів на місця, надання місцевим громадам більшої самостійності у прийнятті рішень, наповненні та використанні місцевих бюджетів [4].

У широкому розумінні згуртованість громад відображає здатність громад до гармонійного розвитку. У більш вузькому розумінні згуртованість громади характеризується ступенем взаємодії між її членами. Як зазначають О.М. Бородіна та І.В. Прокопа,

справжньою громадою люди стають тоді, коли усвідомлюють необхідність вирішити своїми силами якусь спільну для них проблему, проникаються прагненням її розв'язати, визначають, що саме кожен може для цього зробити, і починають діяти у визначеному напрямку [5].

До основних ознак згуртованості громади, на думку міжнародних експертів, відносяться наступні:

- відчуття приналежності до громади;
- спільне бачення подальшого розвитку;
- власний внесок у розвиток спільного майбутнього;
- формальна і неформальна взаємодія між членами громади;
- рівні можливості для розвитку,
- позитивні добросусідські відносини;
- толерантність до всіх членів громади незалежно від їхнього походження та переконань;
- взаємна допомога і підтримка;
- доступність послуг;
- довіра до місцевих інституцій, можливість громадського контролю за їхньою діяльністю тощо [4].

Ключовим фактором згуртованості громади є рівень її інтегрованості, що характеризує вміння місцевих жителів співпрацювати разом. Запорукою такої співпраці є схожі життєві умови та можливості для людей із різних верств населення, що проживають на одній території; добра обізнаність людей зі своїми правами й обов'язками; наявність довіри членів громади один до одного і до органів місцевого самоврядування.

Рівень згуртованості громади можна оцінювати за кількісними індикаторами. Дослідницька група Robert Quigley, Louise Thornley виокремила такі специфічні індикатори соціальної взаємодії та згуртованості громад, як частка людей з різних верств, які вірять в те, що можна добре ладнати одне з одним у своїй місцевості; частка людей, які відчують власну приналежність до території; частка людей, які мають значну взаємодію з людьми з інших верств населення, соціальних груп на своїй території; частка людей, які вірять, що мають вплив на прийняття рішень стосовно місця свого проживання; частота позитивних взаємодій між членами громади; існування визначних подій у громаді, які залучають значну кількість учасників; частка людей, які надають допомогу незнайомцям; частка людей, які беруть участь у неоплачуваній роботі (волонтери); широке охоплення мешканців місцевими та соціальними мережами; рівень довіри у громаді; рівень соціальної ізольованості (людей з особливими потребами); рівень взаємної підтримки у громаді тощо [6].

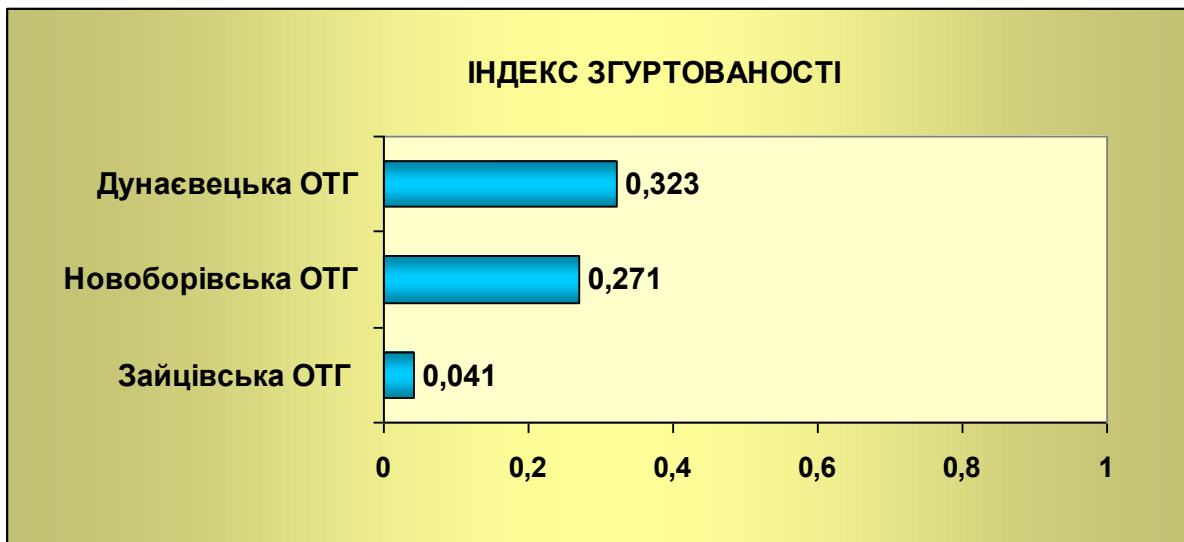
Разом з тим, Лук'янова М.М. пропонує оцінювати рівень згуртованості громад з використанням системи якісних індикаторів, які характеризують приналежність до громади; взаємодію всередині громади та налагодження партнерських відносин з органами державної влади і місцевого самоврядування, бізнесовими структурами, неурядовими організаціями задля вирішення проблем розвитку місцевості, їх спільної життєдіяльності; безпеку та рівень доступу до ресурсів та послуг.

Експертами Швейцарсько-українського проекту «Підтримка децентралізації в Україні» DESPRO проведено ряд соціологічних досліджень в об'єднаних територіальних громадах щодо ставлення мешканців до процесу формування і реалізації Стратегічних планів розвитку (далі – Стратегій). У ході опитувань та фокус-груп також з'ясувалося питання соціальної взаємодії та згуртованості новостворених громад. За результатами досліджень значна кількість опитаних окремих ОТГ вказала на низький рівень довіри серед членів громад, відсутність єдності, взаєморозуміння, взаємодопомоги, бачення перспектив розвитку об'єднаної громади. Наприклад, мешканці Новоборівській ОТГ Житомирської області вважають своє сьогоденне життя в громаді безперспективним (30,6%) та поганим (24,3%). 44,1% мешканців цієї ж громади вказали на роз'єднаність та існування певного безладу у громаді. На відсутність згуртованості у громадах вказали також 22% мешканців Великогаївської ОТГ Тернопільської області. Натомість мешканці Новоукраїнської ОТГ Кіровоградської області (95,0%) вказали на існування певного ладу, взаємодопомоги та згуртованості у громаді. Разом з тим, майже всі учасники дослідження усвідомлюють, що для розвитку ОТГ важливим є формування почуття «Ми», розвиток довіри, налагодження партнерських відносин з владою, започаткування нових традицій, відчуття власної належності до новоствореної громади, підвищення активності членів громади, чітке бачення перспектив розвитку громади, налагодження взаємодії між членами громади з метою розвитку соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади. [7, 8, 9]. Всі перераховані вище пропозиції, на які вказали респонденти, безперечно є ознаками згуртованості.

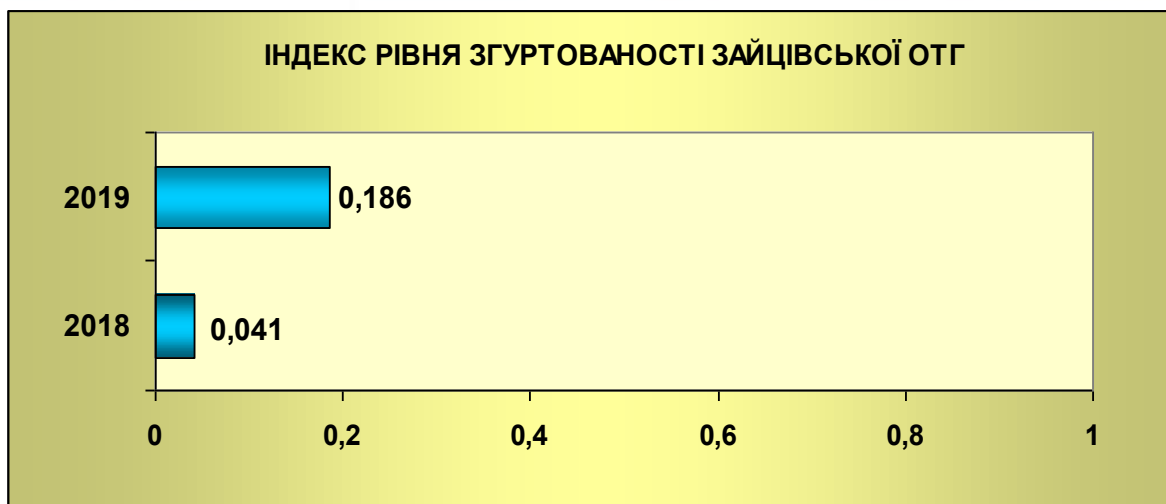
У липні 2018 року експертами DESPRO проводилося дослідження з метою визначення рівня згуртованості в об'єднаних територіальних громадах. У дослідженні взяли участь три ОТГ – Дунаєвецька (Хмельницька область, дата утворення – 13 серпня 2015 року), Новоборівська (Житомирська область, дата утворення – 15 серпня 2015 року) та Зайцівська (Дніпропетровська область, дата утворення – 07.10.2017).

Представники органів місцевого самоврядування Дунаєвецької та Новоборівської об'єднаних громад близько двох років активно співпрацюють з проектом DESPRO. Експерти проекту надавали допомогу органам місцевого самоврядування цих громад у написанні Стратегій розвитку, проведенні поточних моніторингів, підвищенні освітнього потенціалу мешканців тощо. Під час навчання у Школі місцевого самоврядування у 2017 році представники Дунаєвецької та Новоборівської об'єднаних громад отримали знання та практичні навички з питань формування згуртованості у своїх громадах. Як результат у Стратегічні плани розвитку цих громад були внесені відповідні зміни, які направлені на підвищення рівня згуртованості мешканців об'єднаних територій. Натомість Зайцівська ОТГ є недавнім партнером проекту DESPRO і зараз знаходиться на етапі проведення підготовчих робіт з написання власного Стратегічного плану розвитку.

Одне із головних завдань дослідження полягало у порівнянні даних щодо рівня згуртованості між громадами, які створені близько трьох років назад і цілеспрямовано опікуються питаннями консолідації громадян (Дунаєвецька ОТГ, Новоборівська ОТГ) та громадою, яка лише щойно об'єдналася (Зайцівська ОТГ). За результатами дослідження індекс згуртованості Дунаєвецької та Новоборівської об'єднаних громад є значно вищим ніж у новоствореній громаді.

Протягом 2018 та 2019 років Проект DESPRO активно співпрацював із Зайцівською ОТГ Дніпропетровської області щодо розробки стратегії місцевого розвитку. У ході співпраці надавалася консультативна та методична підтримка щодо розробки стратегічного документу, а також проводилися відповідні навчальні заходи для представників ОМС та активних мешканців громади. У Стратегічному плані розвитку Зайцівської ОТГ передбачено ряд заходів, які спрямовані на консолідацію мешканців територіальної громади та підвищення рівня згуртованості. У липні 2019 року у Зайцівській ОТГ проведено повторне опитування щодо визначення рівня згуртованості у громаді. Як свідчать результати опитування, індекс згуртованості у порівнянні з 2018 роком значно виріс.

Під час глибинного інтерв'ю з мешканцями активні члени громад жваво обговорювали можливі шляхи та конкретні заходи, які, на їх думку, сприяють процесам об'єднання та згуртування членів громади. Так, мешканці Новоборівській ОТГ Житомирської області запропонували створити майданчик для спілкування між усіма членами новоствореної громади, стимулювати громадсько-корисну діяльність, проводити спільні культурно-масові та розважальні заходи, створити спільні команди для розробки та впровадження локальних проектів, об'єднати та активізувати діяльність молодіжних

організацій, започаткувати нові традиції, інформувати громадян про досягнення та результати спільної діяльності тощо. Аналіз предметно-цільового спрямування запропонованих заходів засвідчив, що вони відносяться до господарських, інфраструктурних, соціально-культурних, освітніх, рекреаційних, історико-краєзнавчих, екологічних та інших сфер життєдіяльності об'єднаної територіальної громади. Такі заходи, на думку автора, безперешкодно можна внести у Стратегічні плани розвитку громад, що дасть можливість прискорити процеси соціалізації та взаємоінтеграції членів громад, сформуванню почуття локальної ідентичності, підвищити рівень згуртованості у новій адміністративно-територіальній одиниці.

Такі поправки, у вигляді окремого розділу під орієнтовною назвою «Підвищення рівня згуртованості об'єднаної територіальної громади», можна внести під час щорічного моніторингу індикаторів Стратегічного плану розвитку, що визначають динаміку реалізації його основних цілей. За бажанням громади зміни до плану можна внести відразу після розробки відповідних заходів та прийняття схвального рішення органами місцевого самоврядування.

Чому заходи, що сприяють підвищенню рівня згуртованості, необхідно вносити саме у Стратегічні плани розвитку громад? За результатами досліджень, проведених експертами DESPRO, мешканці ОТГ мають надію на позитивні результати реалізації Стратегічних планів розвитку. Так, 53,7% респондентів Новоукраїнської ОТГ Кіровоградської області вважають, що Стратегія дає можливість об'єднати зусилля для позитивних змін, а 43,0% опитаних переконані, що Стратегія дає бачення перспектив. У Новоборівській ОТГ Житомирської області такі показники зафіксовані на рівні 41,4 % та 22,5% відповідно, у Великогаївській ОТГ Тернопільської області – 39,4% та 33,9%. Разом з тим, навіть активні члени громади, лідери думок не зовсім собі уявляють, що таке Стратегія, не розуміють її сенсу, не знають змісту Стратегічного плану розвитку своєї ОТГ, не можуть пояснити в чому його відмінність від звичайного плану дій щодо вирішення поточних завдань життєдіяльності громади. Загальне розуміння, яке склалося у респондентів, наступне: Стратегічний план розвитку – це загальний, недеталізований план спільної діяльності всієї громади, спосіб досягнення складної мети, який охоплює тривалий період.

Аналіз діючих Стратегічних планів розвитку свідчить про те, що в переважній кількості документів відсутні цілі та розділи, направлені на формування підвищення рівня згуртованості та поліпшення соціально-психологічного клімату всередині громади. Разом з тим, в окремих ОТГ у Стратегічних планах розвитку є відповідні норми або положення, які ставлять за мету підвищення внутрішньогрупової згуртованості. Наприклад, у Стратегії розвитку Великогаївської ОТГ Тернопільської області зазначено: *«Стала очевидною потреба формування стратегії розвитку громади, яка б з'єднала території колишніх сільських рад не тільки у вигляді нового адміністративно-територіального утворення, а сприяла усвідомленню людей жити **однією великою родиною**».*

Під час проведення тренінгу з підвищення рівня згуртованості у громаді будуть розглянуті наступні питання:

1. Соціально-психологічний клімат у громаді.
2. Оцінка рівня та ознаки згуртованості у громадах

3. «Відповідальна особа» за процес підвищення рівня згуртованості.
4. Шляхи «прискорення» процесу згуртованості.
5. Розробка заходів з підвищення рівня згуртованості.
6. Доцільність включення заходів з підвищення рівня згуртованості до Стратегічного плану розвитку.
7. Розробка індикаторів оцінки та моніторинг рівня згуртованості тощо.

Тренінг проходитиме з використанням інтерактивних форм: вільне спілкування, обмін думками, диспут, питання-відповіді, спільне прийняття рішень, мозковий штурм практичні вправи в малих групах тощо.

Перелік рекомендованої літератури/корисних посилань:

1. Павлюк А.П. Забезпечення системного підходу до реформування адміністративно-територіального устрою України // Серія: «Регіональний розвиток» – 2015. – №23. – Режим доступу до ресурсу:
http://www.niss.gov.ua/public/File/2015_analit/reformaATU.pdf.
2. Соціально-психологічний клімат у колективі. Реферат. Режим доступу до ресурсу:
1. <http://osvita.ua/vnz/reports/psychology/29134/>.
2. Максименко С. Д. Загальна психологія / Максименко С. Д., В. О. Зайчук, В. В. Клименко, М. В. Папуча, В. О. Соловієнко. 2-ге видання. Вінниця «Нова Книга». – 2004.
3. Лук'янова М.М. До проблеми згуртованості сільських громад. // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – №16. – Режим доступу до ресурсу:
4. <http://global-national.in.ua/issue-16-2017/24-vipusk-16-kviten-2017-r/2890-luk-yanova-m-m-do-problemi-zgurtovanosti-silskikh-gromad>
5. Бородіна О.М. Аграрний розвиток і саморозвиток громад: модернізація через взаємну адаптацію / О.М. Бородіна, І.В. Прокопа. // Економіка України. – 2014. – № 4.
6. Quigley R. Literature Review on Community Cohesion and Community Severance: Definitions and Indicators for Transport Planning and Monitoring [Електронний ресурс] / R. Quigley, L. Thornley // Quigley and Watts Ltd. – 2011. – Режим доступу до ресурсу:
<https://www.nzta.govt.nz/assets/resources/community-cohesion-and-community-severance/docs/community-cohesion-and-community-severance.pdf>.
7. Данчева О. Ставлення представників Новоборівської селищної об'єднаної територіальної громади Житомирської області до процесу формування і реалізації Стратегій розвитку: результати соціологічного дослідження. – 2017.
8. Данчева О. Ставлення представників Новоукраїнської об'єднаної територіальної громади Кіровоградської області до процесу формування і реалізації Стратегій розвитку: результати соціологічного дослідження. – 2017.
9. Данчева О. Ставлення представників Великогаївської сільської об'єднаної територіальної громади Тернопільської області до процесу формування і реалізації Стратегій розвитку: результати соціологічного дослідження. – 2017.